

Põhiseaduse Assamblee
E E L N Ö U

14. veebruar 1992.a.

KESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Kõikumatus usus ja veendumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatu õigusel ja valla kohutatud 24.vebruaril 1918. aastal, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade - viitis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse § 1 alusel 1992. aasta Eesti rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse.

I PEATÜKK

Üldsätted

- § 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ning võõrandamatu.
- § 2. Eesti riigi maa-ala, territoriaalveed ja õhuruum on lahutamatu ja jagamatu tervik. Eesti on riiklikult korralduselt ühtne riik, mille territooriumi haldusjaotuse sätestab seadus.
- § 3. Riigivõimu teostatakse üksnes Põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Seadused avaldatakse ettenähtud korras. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla üksnes avaldatud seadused.
- § 4. Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevus on korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtteil.
- § 5. Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju sätestab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

*lapsele Eesti kodaniku lapsel on õigus
sünnilt E. kodanikuks*

*E. kodaniku laps
sünnilt E. kod.*

~~§ 8. Iga laps, kelle vanemad on Eesti kodanikud, loetakse Eesti kodanikuks vanema lapse sünnilt Eesti kodanik~~

Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus Eesti kodakondsusele sünnilt. Igaühel, kes on alaealisena kaotanud Eesti kodakondsuse, on õigus selle kodakondsuse taastamisele. Kelleltki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust. Kelleltki ei tohi veendumuste pärast võtta Eesti kodakondsust. Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ning korra sätestab Kodakondsuse seadus.

§ 9. Eesti kodanikul on kõik Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused.

§ 10. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimvärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.

§ 11. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas Põhiseadusega. Rakendatavad piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed, sõltumata rahvusest, rassist, nahavärvusest, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, samuti varalieest ja sotsiaalsest seisundist. Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

§ 13. Igaühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides. Seadus kaitseb igaühte riigivõimu omavoli eest.

§ 14. Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

§ 15. Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja

vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toiminguga põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseaduse vastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toiminguga, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil vastuolus põhiseadusega.

§ 16. Igaühel on õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta.

§ 17. Kellegi au ega head nime ei tohi teotada.

§ 18. Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väärikut andavalt kohelda ega karistada.

Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiinilistele ega teaduslikele katsetele.

§ 19. Igaühel on õigus vabale eneseteostusele.

Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.

§ 20. Igaühel on õigus vabadusele ja isikupuutumatusel.

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;

2) kohtu otsuse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks;

3) süüteo ärahoidmiseks, süüteo kahtlustatu toimetamiseks pädeva riigivõimudele või tema pakkumise vältimiseks;

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigivõimudele, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;

5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;

6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

§ 21. Igaühel, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses töö väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vahil all pidada üle 48 tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.

§ 22. Kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Keegi ei ole kriminaalmenetluses kohustatud oma süütust tõestama.

Kedagi ei tohi kohustada tunnistama iseenda või oma ^{lähedaste} vastu.

§ 23. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis on jõustunud enne teo toimepanemist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.

Kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks.

§ 24. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt üle viia seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

Igaühel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riigi või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise või õigusemõistmise huvid.

Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhul, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

Igaühel on õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

§ 25. Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusevastaselt tekitatud moraalse ja ainelise kahju hüvitamisele. Hüvitamise viisi ja korra sätestab seadus.

§ 26. Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

§ 27. Perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all.

Abikaasad on võrdõiguslikud. Vanemad on kohustatud lapsi kasvatama ja nende eest hoolitsema.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest.

§ 28. Igaühel on õigus tervise kaitsele ning riigi abile vanaduse, töövõimetusel, puudusel ja toitjakaotuse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku

hoolekannet.

Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

§ 29. Igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, elukutsed ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

Kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitsevõtteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguste leviku tõkestamisel, loodusõnnetuste ja katastroofide korral ning tööd, mida seaduse alusel ja sellele sätestatud korras peab tegema süüdimõistetud.

Riik korraldab kuseõpetust ja abistab töötajaid töö leidmisel.

Töötingimused on riigi kontrolli all.

Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühingud ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigiõiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus.

§ 30. Ametikohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Koostöös seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

§ 31. Igaühel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulurühingutesse ja -liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

§ 32. Igaühe omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igaühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus või hüvituse suurus.

Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus.

Omand kohustab. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.

Seadus võib sätestada vara liigid, mida tohib Eestis omandada ainult Eesti riik, tema kodanikud, kohalikud omavalitsused või mõnda liiki juriidilised isikud.

Pärimisõigus on tagatud.

§ 33. Kõdu on puutumatu. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusse ega töökohta ega seda ka läbi otsida, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuniteo ärahoidmiseks, kurjategija tabamiseks või tõe väljaselgitamiseks kriminaalmenetluses.

§ 34. Igaühel, kes viibib seaduslikult Eestis, on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigust vabalt liikuda võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata teiste inimeste

õiguste ja vabaduste kaitseks, riigikaitse huvides, loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealise või vaimuhaige järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasia menetluse tagamiseks.

§ 35. Igaühel on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohtueelse menetluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks.

§ 36. Ühtki Eesti kodaniku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast.

Ühtki Eesti kodaniku ei tohi välisriigile välja anda peale välislepingus ettenähtud juhtude lepingus ja seaduses sätestatud korras Vabariigi Valitsuse otsuse alusel. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus.

Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse.

§ 37. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakooli.

Alaealiste laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Õppekeele rahvusvahemuse õppeasutuses valib õppeasutus.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 38. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad. Ülikoolid ja teadusasutused on seaduse piires autonoomsed.

§ 39. Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitses autori õigusi.

§ 40. Igaühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikud ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust.

§ 41. Igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutama.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist. Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

§ 42. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vaba tahte vastaselt koguda ega talletada andmeid tema veendumuste kohta.

§ 43. Igaühel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

§ 44. Igaühel on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud igähe nõudel andma seaduses sätestatud ulatuses ja korras informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mis puudutavad riigi julgeolekut, kuriteo nurimist, teiste inimeste perekonna- ja eraelu, tervist ja õigusi, ärisaladust ning konfidentsiaalsena saadud informatsiooni.

Igaühel on õigus seaduses sätestatud ulatuses ja korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega.

§ 45. Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel nende teenistuse tõttu teatavaks saanud riigi või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni kaitseks ning õigusemõistmise huvides.

Riiklikku tsensuuri ei ole.

§ 46. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 47. Kõigil on õigus eelneva loata rahumeelselt koguneda ja koosolekuid pidada. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse tagamiseks ning nakkushaiguste leviku tõkestamiseks.

§ 48. Igaühel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

Relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelnev luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õiguserikkumise korral ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada või peatada, samuti teda trahvida.

§ 49. Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus.

§ 50. Rahvusvähemustel on õigus luua rahvuskultuuri huvides omavalitsusasutusi Rahvusvähemuste kultuurautonoomia seaduses sätestatud tingimustel ja korras.

§ 51. Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid.

Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on rahvusvähemusest, on igäühel õigus saada riigiasutustelt ja kohalike omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid selle rahvusvähemuse keeles.

§ 52. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeel on eesti keel.

Paikkondades, kus elanike enamiku keel ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused seaduses sätestatud korras ja ulatuses kasutada sisemise asjaajamiskeelena selle paikkonna püsielanike enamiku keelt.

Võõrkeelte, sealhulgas rahvusvähemuste keelte kasutamise riigiasutuses ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 53. Igaüks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hüvitama enda poolt keskkonnale tekitatud kahju. Hüvitamise korra sätestab seadus.

§ 54. Eesti kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

Kui muid vahendeid ei leidu on igal Eesti kodanikul õigus osutada põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslikku vastupanu.

§ 55. Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda.

§ 55A. Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul on võrdselt Eesti kodanikuga Põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused, välja arvatud need, mis Põhiseaduse kohaselt on ainult Eesti kodanikul. Seadus võib kitsendada välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute poliitilise tegevuse vabadust ja õigust kuuluda mõnda liiki ühendustesse (§-d 45, 47 ja 48), õigust valida tegevusala, töökohta ja elukutset (§ 29 lg.1), õigust tegelda ettevõtlusega ja koonduda tulunduslikesse ühendustesse (§ 31), õigust omandada teatud liiki vara (§ 32 lg.4), õigust riiklikule abile (§-d 28 lg.1 ja 29 lg.3) ning õigust saada informatsiooni (§ 44 lg. 2 ja 3).

§ 56. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

- 1) Riigikogu valimisega;
- 2) rahvahääletusega.

§ 57. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole Eesti kodanik, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks.

§ 58. Seadusega võib piirata nende Eesti kodanike osavõttu hääletamises, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades.

IV PEATÜKK

Riigikogu

§ 59. Seadusandlik võim kuulub Riigikogule.

§ 60. Riigikogus on sada üks liiget. Riigikogu liikmed valitakse vabade valimistel proportsionaalsuse põhimõtte alusel. Hääletamine on üldine, ühetaoline, otsene ja salajane.

Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt kahekümne ühe aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

Riigikogu korralised valimised toimuvad märtsikuu kolmandal pühapäeval neljandal aastal, mis järgneb Riigikogu eelmiste valimiste aastale. Riigikogu korralised valimised kuulutatakse välja vähemalt üheksakümmend päeva enne valimispäeva.

Riigikogu erakorralised valimised toimuvad Põhiseaduse §-des 91, 98, 106 ja 120 ettenähtud juhtudel varemalt kakskümmend ja hiljemalt nelikümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra sätestab Riigikogu valimise seadus.

§ 61. Riigikogu liikmete volitused algavad valimistulemuste väljakuulutamise päevast. Samast päevast lõpevad Riigikogu eelmise koosseisu liikmete volitused.

Riigikogu liige annab enne oma kohustuste täitmisele asumist ametivande järgida ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale.

§ 62. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamiste ja poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus või selle organites.

§ 63. Riigikogu liige ei tohi olla üheski muus riigiametis.

Riigikogu liige on oma volituste ajaks vabastatud kaitseväeteenistusest.

§ 64. Riigikogu liikme volitused peatuvad tema

nimetamisel Vabariigi Valitsuse liikmeks ja taastuvad tema vabastamisel valitsuse liikme kohustest.

Riigikogu liikme volitused lõpevad enne tähtaega:

- 1) tema asumisega mõnda teise riigiametisse;
- 2) teda süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisel;
- 3) kui ta astub seaduses ettenähtud korras tagasi;
- 4) kui Riigikohus on otsustanud, et ta on kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma;
- 5) tema surma korral.

Riigikogu liikme volituste peatumisel või ennetähtaegsel lõppemisel astub seaduses sätestatud korras tema asemele asendusliige. Asendusliikmel on kõik Riigikogu liikme õigused ja kohustused.

Riigikogu liikme volituste taastumisel lõpevad asendusliikme volitused.

§ 65. Riigikogu lahendab kõiki Eesti riigielu küsimusi, välja arvatud neid, mis Põhiseaduse kohaselt on rahva Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse, teiste riigivõimude või kohalike omavalitsuste otsustada.

§ 66. Riigikogu:

- 1) võtab vastu seadusi ja otsuseid;
- 2) otsustab rahvahääletuse korraldamise;
- 3) valib Vabariigi Presidendi *varemalt PS §-le 80;*
- 4) ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid vastavalt Põhiseaduse §-le 122;
- 5) nimetab ametisse peaministri;
- 6) võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;
- 7) nimetab Vabariigi Presidendi ettepanekul ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja;
- 8) nimetab Riigikohtu esimehe ettepanekul ametisse Riigikohtu liikmed;
- 9) nimetab Eesti Panga nõukogu liikmed;
- 10) otsustab Vabariigi Valitsuse ettepanekul riigilaenude tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise;
- 11) esineb avalduste ja deklaratsioonidega ning pöördumistega

Eesti rahva, teiste riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole:

12) kehtestab riiklikud autasud, sõjaväelised ja diplomaatilised auastmed;

13) otsustab umbusalduse avaldamise Vabariigi Valitsusele, peaministrile või ministrile;

14) kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra vastavalt Põhiseaduse §-le 130;

15) kuulutab Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni.

§ 67. Riigikogu uue koosseisu esimene istung toimub kümne päeva jooksul, arvates Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisest. Esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi President.

§ 68. Riigikogu korralised istungjärgud toimuvad jaanuarikuu teisest esmaspäevast juunikuu kolmanda neljapäevani ning septembrikuu teisest esmaspäevast detsembrikuu kolmanda neljapäevani.

§ 69. Riigikogu erakorralised istungjärgud kutsub kokku Riigikogu juhataja Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse või vähemalt viiendiku Riigikogu koosseisu nõudmisel.

§ 70. Riigikogu valib oma liikmete hulgast Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt Riigikogu kodukorra seadusele ja Riigikogu töökorra seadusele.

§ 71. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt veerand ja erakorralisel istungil vähemalt pool koosseisust.

§ 72. Riigikogu moodustab komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda fraktsioonidesse. Komisjonide ja fraktsioonide moodustamise korra ning õigused sätestab seadus.

§ 73. Riigikogu istungid on avalikud, kui Riigikogu ei otsusta kahekolmandikulise häälteenamusega teisiti. Hääletamine Riigikogus on avalik. Salajast hääletamist korraldatakse Põhiseaduses või Riigikogu kodukorra seaduses ettenähtud juhtudel ainult ametiisikute valimisel või nimetamisel.

§ 74. Riigikogu aktid võetakse vastu poolthäälte enamusega, kui Põhiseadus ei näe ette teisiti.

§ 75. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda arupärimisega Vabariigi Valitsuse ja tema liikmete, Eesti Panga nõukogu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri,

õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja või ülemjuhataja poole. Arupärimisele tuleb vastata Riigikogu istungil kahekümne istungipäeva jooksul.

§ 76. Riigikogu liikme tasu ning piirangud muu töötulu saamisel sätestab seadus, mida tohib muuta Riigikogu järgmise koosseisu kohta.

§ 77. Riigikogu liige on puutumatu. Teda saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. Vabariigi President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse akrediteeritud diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu korralised valimised ja vastavalt Põhiseaduse §-dele 91, 98, 106 ja 120 Riigikogu erakorralised valimised; 90 ?
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 67 ja avab selle esimese istungi;
- 5) teeb Riigikogu juhatajale ettepaneku Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks vastavalt Põhiseaduse §-le 69;
- 6) kuulutab välja seadused vastavalt Põhiseaduse §-dele 106 ja 108 ning kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
- 7) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 110 ja 111;
- 8) määrab peaministri kandidaadi vastavalt Põhiseaduse §-le 90;
- 9) nimetab peaministri ettepanekul ametisse ja vabastab amrtist ministrid; ?
- 10) teeb Riigikogule ettepaneku Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ning kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametissenimetamiseks;
- 11) nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga presidendi;

12) nimetab Riigikohtu ettepanekul kohtunikud;

13) nimetab ja vabastab ametist Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhtkonna;

14) annab niikilike katususid, sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;

15) on Eesti riigikaitse kõrgeim juht;

16) teeb Riigikogule ettepanekud sõjaseisukorra, mobilisatsioon- ja demobilisatsioon- ning vastavalt Põhiseaduse §-le 130 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks;

17) kuulutab Eesti vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsioon- ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja vastavalt Põhiseaduse §-le 129;

18) vabastab süüdimatstatuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;

19) algatab õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise vastavalt Põhiseaduse §-le 146.

§ 80. Vabariigi Presidendi valib Riigikogu või käeoleva paragrahvi neljandas lõikes sätestatud juhul valimiskogu.

Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib seada sünnilt Eesti kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Vabariigi President valitakse salajasel hääletusel. Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub uus kandidaatide ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel samal päeval kolmas hääletusvoor. Kui Vabariigi Presidendi ei valita ka kolmandas hääletusvoorus, kutsub Riigikogu juhataja ühe kuu jooksul Vabariigi Presidendi valimiseks kokku valimiskogu.

Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Iga kohaliku omavalitsuse volikogu valib valimiskogusse vähemalt ühe esinaja, kes peab olema Eesti kodanik.

Riigikogu esitab valimiskogule presidendikandidaadiks kaks Riigikogus enim hääli saanud kandidaati. Presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on ka vähemalt kahekümne ühel valimiskogu liikmel.

Valimiskogu valib Vabariigi Presidendi hääletamisest osavõtnud valimiskogu liikmete häälteenamusega. Kui esimeses voorus ükski kandidaat ei osutu valituks, korraldatakse samal päeval kahe enim hääli saanud kandidaadi vahel teine

hääletusvoor.

Vabariigi Presidendi valimise täpsema korra sätestab Vabariigi Presidendi valimise seadus.

§ 81. Vabariigi President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedaagi ei tohi valida Vabariigi Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Vabariigi Presidendi korralised valimised toimuvad varemalt kakskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Vabariigi Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 82. Vabariigi President astub ametisse järgmise ametivande andmisega Eesti rahvale Riigikogu ees: "Astudes Vabariigi Presidendi ametisse, annan mina, (ees- ja perekonnanimi), pühaliku töötuse kaitsta vankumata Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult kasutada minuile antud võimu ning täita ustavalt oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Vabariigi kasuks."

§ 83. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisseastumisega.

§ 84. Kui Vabariigi President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid seaduses nimetatud juhtudel ajutiselt täita või on tema volitused enne tähtaega lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Õigaks mil Riigikogu juhataja täidab Vabariigi Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Riigikogu juhatajal Vabariigi Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui Vabariigi President ei saa oma ametikohustusi täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on enne tähtaega lõppenud, valib Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul uue Vabariigi Presidendi.

§ 85. Ametisseastumisega lõpevad Vabariigi Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 86. Vabariigi Presidendi saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

VI PEATÜKK

Vabariigi Valitsus

§ 87. Täidesaatev riigivõim kuulub Vabariigi Valitsusele.

§ 88. Vabariigi Valitsus:

- 1) viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat;
- 2) suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
- 3) korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja Vabariigi Presidendi aktide täitmist;
- 4) esitab Riigikogule seaduseelnõusid ning ratifitseerimiseks ja denonsseerimiseks välislepinguid;
- 5) koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule riigieelarve täitmise aruande;
- 6) annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;
- 7) korraldab suhtlemist teiste riikidega;
- 8) kuulub loodusõnustuste ja katastroofide korral või nakkushaiguste leviku tõkestamiseks välja eriolukorra riigis või selle osas;
- 9) täidab muid ülesandeid, mis Põhiseaduse ja seadustega on antud Vabariigi Valitsusele otsustada.

§ 89. Vabariigi Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid.

§ 90. Vabariigi President määrab neljateistkümne päeva jooksul Vabariigi Valitsuse tagasiastumisest peaministri kandidaadi ja teeb talle ülesandeks uue valitsuse moodustamise.

Peaministri kandidaat esitab neljateistkümne päeva jooksul valitsuse moodustamise ülesande saamisest Riigikogule ettekanne tulevase valitsuse moodustamise aluste kohta, mille järel Riigikogu otsustab läbirääkimisteta avalikul hääletamisel peaministri ametisse nimetamise.

Kui peaministri kandidaat ei saa Riigikogu poolthälte enamust, kuulub Vabariigi President neljateistkümne päeva möödudes välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valinised.

Vabariigi President ei kuuluta välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegselt valimisi, kui Riigikogu nimetab neljateistkümne päeva jooksul omal valikul ametisse peaministri.

§ 91. Ministrid nimetab ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President peaministri ettepanekul.

§ 92. Valitsus on moodustatud, kui kõik ministrid on ametisse nimetatud. Valitsus astub ametisse ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 93. Vabariigi Valitsus astub tagasi:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumisel;
- 2) peaministri tagasiastumise või surma korral;
- 3) kui Riigikogu avaldab Vabariigi Valitsusele või peaministrile umbusaldust.

Vabariigi President vabastab Vabariigi Valitsuse ametist uue valitsuse ametisseastumisel.

§ 94. Peaminister esindab Vabariigi Valitsust ja juhib selle tegevust.

Peaminister nimetab kaks ministrit, kellel on õigus asendada peaministri tema äraolekul. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 95. Valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab määrusi ja käskkirju ning täidab muid ülesandeid, mis talle on pandud seadusega sätestatud alustel ja korras.

Kui minister ei saa haiguse või muude takistuste tõttu ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

Vabariigi President võib peaministri esildisel nimetada ametisse ministreid, kes ei juhi ministeeriumi.

§ 96. Vabariigi Valitsuse juures on riigikantselei, mida juhib riigisekretär.

Riigisekretäri nimetab ametisse ja vabastab ametist peaminister.

Riigisekretär võtab sõnaõigusega osa valitsuse istungitest.

Riigisekretäril on riigikantselei juhina samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

§ 97. Vabariigi Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsus teeb oma otsused asjaomase ministri ja peaministri ettepanekul.

Valitsuse määrused kehtivad, kui nad kannavad peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 98. Riigikogu võib avaldada Vabariigi Valitsusele, peaministrile või ministrile umbusaldust otsusega, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamust.

Umbusalduse avaldamise võib algtada vähemalt viiendik Riigikogu koosseisust kirjaliku nõude esitamisega Riigikogu

istungil.

Umbusalduse avaldamine võib tulla otsustamisele kõige varemalt ülejärmisel päeval pärast selle algatamist, kui valitsus ei nõua kiiremat otsustamist. Ministriile umbusalduse avaldamise korral teatab Riigikogu juhataja sellest Vabariigi Presidendile, kes vabastab ministri ametist.

Umbusalduse avaldamist võib samal alusel uuesti algatada varemalt kolme kuu möödumisel eelmise umbusalduse hääletamisest.

§ 99. Vabariigi Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega.

Hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejärmisel päeval pärast eelnõu sidumist usaldusküsimusega. Kui Riigikogu ei võta eelnõu ~~esitatud kujul~~ vastu, astub valitsus tagasi.

§ 100. Vabariigi Valitsuse liikmed ei tohi olla üheski muus riigiametis ega kuuluda tulundusettevõtte juhatusse või nõukogusse.

§ 101. Vabariigi Valitsuse liikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide istungitel.

§ 102. Vabariigi Valitsuse liiget saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

Valitsuse liiget süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega lõpevad tema volitused.

VII PEATÜKK

Seadusandlus

§ 103. Seadusi võetakse vastu kooskõlas Põhiseadusega.

§ 104. Seaduste algatamise õigus on:

- 1) Riigikogu liikmel;
- 2) Riigikogu fraktsioonil;
- 3) Riigikogu komisjonil;
- 4) Vabariigi Valitsusel.

§ 105. Seaduste vastuvõtmise korra sätestab Riigikogu kodukorra seadus.

Ainult Riigikogu koosseisu häälteenamusega saab vastu võtta ja muuta järgmisi seadusi:

- 1) Kodakondsuse seadus;
- 2) Riigikogu valimise seadus;

3) Kohaliku omavalitsuse valimise seadus;

4) Vabariigi Presidendi valimise seadus;

5) Rahvahääletuse seadus;

6) Riigikogu kodukorra seadus ja Riigikogu töökorra seadus;

7) Vabariigi Presidendi ja Riigikogu liikmete tasu seadus;

8) Vabariigi Valitsuse seadus;

9) Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikmete kohtulikule vastutusele võtmise seadus;

10) Rahvusvähemuste kultuuriautonoomia seadus;

11) Riigieelarve seadus;

12) Eesti Panga seadus;

13) Riigikontrolli seadus;

14) Kohtukorralduse seadus ja Kohtumenetluse seadus;

15) välis- ja siselaenudesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvad seadused;

16) Erakorralise seisukorra seadus;

17) Rahuaja riigikaitse seadus ja Sõjaja riigikaitse seadus.

§ 106. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu või muu riigielu küsimus rahvahääletusele.

Rahva otsus tehakse hääletamisest osavõtnute häälteenamusega.

Rahvahääletusel vastuvõetud seaduse kuulutab Vabariigi President viivitamatult välja. Rahvahääletuse otsus on riigiorganitele kohustuslik.

Kui rahvahääletusele pandud seaduseelnõu ei saa poolthälte enamust, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

§ 107. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, riigi rahaliste kohustuste, ~~riigipiiri~~ välislepingute, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise ning riigikaitse küsimusi.

Rahvahääletuse korra sätestab Rahvahääletuse seadus.

§ 108. Seadused kuulutab välja Vabariigi President. Vabariigi President võib jätta Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse välja kuulutamata ja saata selle koos motiveeritud otsusega neljateistkümne päeva jooksul, arvates saamise päevast. Riigikogule uueks arutamiseks ja otsustamiseks. Kui Riigikogu võtab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu, kuulutab Vabariigi President

seaduse välja.

§ 109. Seadus jõustub kolmandal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist, kui seadus ise ei sätesta teisiti.

§ 110. Kui Riigikogu ei saa kokku tulla, võib Vabariigi President edasilükkamatute riiklike vajaduste korral anda seaduse jõuga seadlusi, mis kannavad peaministri kaasalkirja.

Vabariigi President esitab seadlused Riigikogule neljateistkümne päeva jooksul arvates Riigikogu kokkutulemisest. Riigikogu võtab viivimatult vastu nende kinnitamise või tühistamise seaduse.

§ 111. Vabariigi Presidendi seadlusega ei saa kehtestada, muuta ega tühistada Põhiseadust ega Põhiseaduse §-s 105 loetletud seadusi, riiklikke makse kehtestavaid seadusi ega riigieelarvet.

VIII PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 112. Eesti raha emissiooni ainuõigus on Eesti Pangal. Eesti Pank korraldab raharinglust ja seisab hoo riigi vääringu stabiilsuse eest.

§ 113. Eesti Pank tegutseb seaduse alusel ja annab aru Riigikogule.

§ 114. Riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundhindlustuse maksed sätestab seadus.

§ 115. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra sätestab seadus.

§ 116. Iga aasta kohta võtab Riigikogu seadusena vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve.

Vabariigi Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt kolm kuud enne eelarveaasta algust.

Valitsuse ettepanekul võib Riigikogu eelarveaasta kestel vastu võtta lisaeelarve.

§ 117. Riigieelarve või selle eelnõu muutmise ettepanekule, mis tingib nendes ettenähtud tulude vähendamise, kulude suurendamise või kulude ümberjaotamise, tuleb algataja lisada rahalised arvestused, mis näitavad ära tuluallikad kulude katteks.

Riigikogu ei tohi kustutada ega vähendada riigieelarvesse või selle eelnõusse võetud kulusid, mis on ette nähtud muude seadustega.

§ 118. Riigieelarve koostamise ja vastuvõtmise korra sätestab seadus.

§ 119. Riigikogu poolt vastuvõetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui Riigikogu ei võta riigieelarvet eelarveaasta alguseks vastu, võib teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendikuni eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 120. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud kahe kuu jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab Vabariigi President välja Riigikogu erakorralised valimised.

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 121. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 122. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 123. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepinguga ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Eesti riigipiire muutmata lepingute ratifitseerimiseks on nõutav Riigikogu koosseisu kahelkolmandikuline häälteenamus.

§ 124. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus Põhiseadusega.

Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

X PEATÜKK

Riigikaitse

§ 125. Eesti kodanikud on kohustatud oma võtma riigikaitsest seaduse sätestatud alustel ja korras. Usulistel või kõlbelistel põhjustel

kaitseväeteenistusest keelduja on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse seaduse ettenähtud korras.

Kui seadus ei näe teenistuse erilaadi huvides ette teisiti, on kaitseväes ja asendusteenistuses olevatel isikutel kõik põhiseaduslikud õigused, vabadused ja kohustused. Piirata ei tohi Põhiseaduse §-des 8 lg.3 ja 4, 11-18, 20 lg.3, 21-28, 32, 33, 36-43, 44 lg. 1 ja 2 ning 49-51 ettenähtud õigusi ja vabadusi. Kaitseväes ja asendusteenistuses olevate isikute õigusliku seisundi määrab kindlaks seadus.

§ 126. Tegevteenistuses olev isik ei tohi olla muus valitavas ega määratavas ametis ega osa võtta ühegi erakonna tegevusest.

§ 127. Eesti kaitseväge ja riigikaitseorganisatsioonide korralduse sätestab seadus.

Riigikaitse korralduse sätestavad Rahuaja riigikaitse seadus ja Sõjaaja riigikaitse seadus.

§ 128. Riigikaitse kõrgeimaks juhiks on Vabariigi President.

Vabariigi Presidendi juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse Nõukogu, kelle koosseisu ja ülesanded sätestab seadus.

Eesti kaitseväge ja riigikaitseorganisatsioone juhib rahuajal kaitseväge juhataja, sõjaseisukorra ajal kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge juhataja ja ülemjuhataja nimetab ning vabastab ametist Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

§ 129. Riigikogu kuulutab Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral kuulutab Vabariigi President välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab kaitseväge ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust.

§ 130. Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu puhul võib Riigikogu Vabariigi Presidendi või Vabariigi Valitsuse ettepanekul oma koosseisu häälteenamusega välja kuulutada erakorralise seisukorra kogu riigis, kuid kõige kauem kolmeks kuuks.

Erakorralise seisukorra korralduse sätestab seadus.

§ 131. Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi. Piirata ei tohi õigusi ja vabadusi, mis on sätestatud Põhiseaduse §-des 8, 11-18, 20 lg.3, 22, 23, 24 lg.2 ja 4, 25, 27, 28, 36 lg.2, 40, 41, 49 ja 51 lg.1.

§ 132. Erakorralise ega sõjaseisukorra ajal ei valita Riigikogu, Vabariigi Presidenti ega kohalike omavalitsuste esinduskogusid ega lõpetata ka nende volitusi. Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku

omavalitsuse esinduskogude volitused pikenevad, kui nad lõpeksid erakorralise või sõjaseisukorra ajal või kolme kuu jooksul arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest. Nendel juhtudel kuulutatakse välja uued valimised kolme kuu jooksul arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest.

XI PEATÜKK

Riigikontroll

§ 133. Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu majanduskontrolli teostav riigiorgan.

§ 134. Riigikontroll kontrollib:

1) riigiasutuste, riigiettevõtete ja muude riiklike organisatsioonide majandustegevust;

2) riigi vara kasutamist ja säilimist;

3) kohalike omavalitsuste valdusse antud riigivara kasutamist ja käsutamist;

4) nende ettevõtete majandustegevust, kus riigil on üle poole osakute või aktsiatega määratud häältest või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist tagab riik.

§ 135. Riigikontrolli juhib riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Riigikontrolöri volituste kestus on viis aastat.

§ 136. Riigikontrolör esitab Riigikogule ülevaate riigi vara kasutamise ja säilimise kohta eelmisel eelarveaastal üheaegselt riigieelarve täitmise aruande arutamiseks Riigikogus.

§ 137. Riigikontrolör võib oma ülesannetesse kuuluvais asjus võtta sõnaõigusega osa Vabariigi Valitsuse istungitest.

Riigikontrolöril on oma ametkonna juhina samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministreeriumi juhina.

§ 138. Riigikontrolli korralduse sätestab seadus.

§ 139. Riigikontrolöri saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XII PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 140. Õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu

ametislik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide vastavuse üle Põhiseadusele ja seadustele.

Õiguskantsler analüüsib seaduste muutmiseks ja uute seaduste vastuvõtmiseks talle tehtud ettepanekuid ja esitab vajaduse korral Riigikogule ettekande.

Õiguskantsler teeb Riigikogule Põhiseaduse §-des 77, 86, 102, 139, 154 ettenähtud juhtudel ettepaneku Riigikogu liikme, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikme, riigikontrolöri, Riigikohtu esimehe või Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks.

§ 141. Õiguskantsleri nimetab ametisse Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul seitsmeks aastaks.

Õiguskantslerit saab ametist tagandada üksnes kohtuotsusega.

§ 142. Õiguskantsleril on oma kantslei juhtimisel samad õigused, mis on seadusega antud ministriile ministeeriumi juhtimisel.

Õiguskantsler võib sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse istungitest.

§ 143. Kui õiguskantsler leiab, et seadusandliku või täidesaatva riigivõimu või kohaliku omavalitsuse õigustloov akt on Põhiseaduse või seadusega vastuolus, teeb ta akti vastuvõtnud organile ettepaneku viia see kahekümne päeva jooksul Põhiseaduse või seadusega kooskõlla.

Kui akt ei ole kahekümne päeva jooksul Põhiseaduse või seadusega kooskõlla viidud, teeb õiguskantsler Riigikohtule ettepaneku tunnistada see akt kehtetuks.

§ 144. Õiguskantsler esitab kord aastas Riigikogule ülevaate seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohalike omavalitsuste õigustloovate aktide kooskõlas Põhiseaduse ja seadustega.

§ 145. Õiguskantsleri õigusliku seisundi ja tema kantslei töö korralduse sätestab seadus.

§ 146. Õiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta ainult Vabariigi Presidendi ettepanekul ja Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XIII PEATÜKK

Kohus

§ 147. Õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas Põhiseaduse ja seadustega.

§ 148. Kohtunikuks nimetatakse eluaegselt. Kohtunike ametist vabastamise alused ja korra sätestab seadus.

Kohtuniku saab ametist tagandada üksnes kohtuotsusega.

Kohtunikud ei tohi peale seaduses ettenähtud juhtude olla üheski muus valitud ega nimetatud ametis.

Kohtunike sõltumatuse tagatised ja õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 149. Kohtusüsteem koosneb:

- 1) maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest;
- 2) ringkonnakohtutest;
- 3) Riigikohtust.

Erikohtute loomise mõnda liiki kohtuasjade jaoks sätestab seadus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud.

§ 150. Maa- ja linnakohtud ning halduskohtud on esimese astme kohtud.

Ringkonnakohtud on teise astme kohtud ning nad vaatavad apellatsioon korras läbi esimese astme kohtu lahendeid.

Riigikohus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsioon korras. Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus.

Kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra sätestab seadus.

§ 151. Riigikohtu esimehe nimetab ametisse Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul.

Riigikohtu liikmed nimetab ametisse Riigikogu Riigikohtu esimehe ettepanekul.

Muud kohtunikud nimetab ametisse Vabariigi President Riigikohtu ettepanekul.

§ 152. Esinduse, kaitse, riikliku süüdistuse ja seaduslikkuse järelevalve korralduse kohtumenetluses sätestab seadus.

§ 153. Kohus jätab konkreetse kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus Põhiseadusega.

Riigikohus tunnustab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus Põhiseaduse sätte ja mõttega.

§ 154. Kohtuniku saab ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul ja Vabariigi Presidendi nõusolekul.

Riigikohtu esimeest ja liikmeid saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul ja Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XIV PEATÜKK

Kohalik omavalitsus

§ 155. Kõiki kohaliku elu küsimusi otsustavad ja korraldavad kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad seaduste alusel iseseisvalt.

Kohalikule omavalitsusele võib panna kohustusi ainult seaduse alusel või kokkuleppel kohaliku omavalitsusega. Seadusega kohalikule omavalitsusele pandud riiklike kohustustega seotud kulud kaetakse riigieelarvest.

§ 156. Kohaliku omavalitsuse üksused on vallad ja linnad. Muid kohaliku omavalitsuse üksusi võib moodustada seaduse sätestatud alustel ja korras.

§ 157. Kohaliku omavalitsuse esinduskoguks on volikogu, kes valitakse vabadel valimistel üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamise teel kolmeks aastaks.

Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel on seaduse ettenähtud tingimustel hääleõiguslik iga selle omavalitsuse maalalal püsivalt elav isik, kes on vähemalt kaheksateist aastat vana.

§ 158. Kohalikul omavalitsusel on iseseisev eelarve, mille kujundamise alused ja korra sätestab seadus.

Kohalikul omavalitsusel on seaduse alusel õigus kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi.

§ 159. Kohaliku omavalitsuse üksuste piire ei tohi muuta vastavate omavalitsuste arvamust ära kuulamata.

§ 160. Kohalikel omavalitsustel on õigus moodustada teiste kohalike omavalitsustega liite ja ühisasutusi.

§ 161. Kohalike omavalitsuste korralduse ja järelevalve nende tegevuse üle sätestab seadus.

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmise

§ 162. Õigus algatada Põhiseaduse muutmist on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Põhiseaduse muutmist ei saa algatada ega Põhiseadust muuta erakorralise seisukorra ega sõjaseisukorra ajal.

§ 163. Põhiseaduse I peatükki "Üldsätted" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmise" saab muuta ainult rahvahääletusega.

§ 164. Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud:

- 1) rahvahääletusel:

2) Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;

3) Riigikogu poolt kiireloomulisena.

Seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures esimese ja teise lugemise vahet on vähemalt kolm kuud ning teise ja kolmanda lugemise vahet vähemalt üks kuu. Põhiseaduse muutmise viis otsustatakse kolmandal lugemisel.

§ 165. Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu rahvahääletusele panekuks on nõutav Riigikogu koosseisu kolmeviieendikuline häälteenamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 166. Põhiseaduse muutmiseks Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt peab seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks saama Riigikogu koosseisu enamuse toetuse.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel oma koosseisu kolmeviieendikulise häälteenamusega muutmatult vastu Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, mis sai eelmise koosseisu enamuse toetuse, siis on Põhiseaduse muutmise seadus vastu võetud.

§ 167. Otsus Põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu käsitlemiseks kiireloomulisena võetakse vastu Riigikogu neljaviieendikulise häälteenamusega. Põhiseaduse muutmise seadus võetakse sel juhul vastu Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 168. Põhiseaduse muutmise seaduse kuulutab välja Vabariigi President ja see jõustub seaduses eneses määratud tähtajal, kuid mitte varem kui kolm kuud pärast väljakuulutamist.

§ 169. Põhiseaduse muutmist ei saa samas küsimuses algatada ühe aasta jooksul arvates vastava eelnõu tagasilükkamisest rahvahääletusel või Riigikogus.